

ODNOSZENIE EGZAMINÓW Z JEZYKÓW OBCYCH DO EUROPEJSKIEGO SYSTEMU OPISU KSZTAŁCENIA JEZYKOWEGO¹

Beata Trzcńska

Krajowy koordynator języka angielskiego w Wydziale Języków Obcych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, współautorka nowej podstawy programowej w zakresie *Języków obcych nowożytnych*.

Spis treści

1. Kilka słów o ESOKJ i sposobach odnoszenia do niego egzaminów językowych	1
2. Czy wiemy, co znaczy B1 i czy dla każdego znaczy to samo?	4
3. ESOKJ a sprawa polska	5

Wejście Polski do Unii Europejskiej i związane z tym większe możliwości studiowania i pracy za granicą sprawiają, że coraz częściej padają pytania o termin odniesienia polskich egzaminów do *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego (ESOKJ)* i możliwość umieszczania zapisu o umiejętnościach językowych w skali *ESOKJ* na świadectwie maturalnym. Pytania są bardzo ważne, ale odpowiedź na nie wcale nie jest prosta.

1. Kilka słów o ESOKJ i sposobach odnoszenia do niego egzaminów językowych

*Europejski system opisu kształcenia językowego*² to dokument wydany oryginalnie przez Radę Europy jako *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment* (CEFR) w 2001 roku. Zawiera on usystematyzowany zbiór pojęć umożliwiający pełny, przejrzysty i spójny opis kształcenia językowego w zróżnicowanej językowo i kulturowo Europie, w odniesieniu do trzech jego aspektów: uczenia się języka, nauczania języka i oceny osiąganych w uczeniu się i nauczaniu wyników. U podstaw stworzenia tego narzędzia leżała chęć zbudowania podstawy umożliwiającej porównywanie i wzajemne uznawanie kwalifikacji językowych, promowanie współpracy między instytucjami edukacyjnymi z różnych krajów oraz wspomaganie uczniów, nauczycieli, instytucji przeprowadzających egzaminy oraz władz

¹ Tekst ukazał się w czasopiśmie „Języki Obce w Szkole” Nr 3/2009 (s. 84-89) wydawanym przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli.

² Pełna nazwa – *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie* (2003), Warszawa: CODN.

oświatowych w określaniu celów i koordynacji podejmowanych działań. Mnogość systemów edukacyjnych oraz instytucji potwierdzających umiejętności językowe sprawiła, że konieczne stało się ich porównywanie i taką wspólną płaszczyzną stał się w ostatnich latach ESOKJ. Cechami, które uczyniły ten dokument uniwersalnym punktem odniesienia, jest jego skupienie na umiejętnościach językowych, komunikatywność i pojęcie do uczenia się języków obcych oraz międzyjęzykowy charakter.

Dokument ten opisuje umiejętności potrzebne do osiągnięcia biegłości w posługiwaniu się językiem i wyznacza 6 poziomów biegłości językowej (od A1 do C2). Oprócz najpopularniejszej i najczęściej wykorzystywanej skali ogólnej (tabela poniżej), ESOKJ zawiera ponad 50 skal odnoszących się do poszczególnych działań językowych, kompetencji komunikacyjnych oraz strategii.

Poziom	Opis
A1	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie i potrafi stosować podstawowe zwroty potoczne i wyrażenia dotyczące życia codziennego. Potrafi przedstawiać siebie i innych oraz formułować pytania z zakresu życia prywatnego, dotyczące np. miejsca, w którym mieszka, ludzi, których zna i rzeczy, które posiada. Potrafi prowadzić prostą rozmowę pod warunkiem, że rozmówca mówi wolno, zrozumiale i jest gotowy do pomocy.
A2	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie wypowiedzi i często używane wyrażenia związane z życiem codziennym (np. podstawowe informacje dotyczące osoby rozmówcy i jego rodziny, zakupów, otoczenia, pracy). Potrafi porozumiewać się w prostych, rutynowych sytuacjach komunikacyjnych, wymagających jedynie prostej, bezpośredniej wymiany informacji na tematy znane i typowe. Potrafi w prosty sposób opisywać swoje pochodzenie, otoczenie, a także poruszać sprawy związane z najważniejszymi potrzebami życia codziennego.
B1	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie znaczenie głównych wątków przekazu zawartego w jasnych, standardowych wypowiedziach, które dotyczą znanych jej spraw i zdarzeń typowych dla pracy, szkoły, czasu wolnego itd. Potrafi radzić sobie z większością sytuacji komunikacyjnych, które mogą się zdarzyć podczas podróży w rejonie, gdzie mówi się danym językiem. Potrafi tworzyć proste, spójne wypowiedzi na tematy, które są jej znane, lub które ją interesują. Potrafi opisywać doświadczenia, wydarzenia, marzenia, nadzieje i aspiracje, krótko uzasadniając bądź wyjaśniając swoje opinie i plany.
B2	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie znaczenie głównych wątków przekazu zawartego w złożonych tekstach na tematy konkretne i abstrakcyjne, łącznie z rozumieniem dyskusji na tematy techniczne z zakresu jej specjalności. Potrafi porozumiewać się na tyle płynnie i spontanicznie, by prowadzić normalną rozmowę z rodzimym użytkownikiem danego języka, nie powodując przy tym napięcia u którejkolwiek ze stron. Potrafi formułować przejrzyste wypowiedzi ustne i pisemne w szerokim zakresie tematów, a także wyjaśniać swoje stanowisko w sprawach będących przedmiotem dyskusji, rozważając wady i zalety różnych rozwiązań.
C1	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie szeroki zakres trudnych, dłuższych tekstów, dostrzegając także znaczenia ukryte, wyrażone pośrednio. Potrafi wypowiadać się płynnie, spontanicznie, bez większego trudu odnajdując właściwe sformułowania. Skutecznie i swobodnie potrafi posługiwać się językiem w kontaktach towarzyskich i społecznych, edukacyjnych bądź zawodowych. Potrafi formułować jasne, dobrze zbudowane, szczegółowe wypowiedzi dotyczące złożonych problemów, sprawnie i właściwie posługując się regułami organizacji wypowiedzi, łącznikami i wskaźnikami zespolenia tekstu.
C2	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie może z łatwością zrozumieć praktycznie wszystko, co usłyszy lub przeczyta. Potrafi streszczać informacje z innych źródeł, pisanych lub mówionych w sposób spójny odtwarzając zawarte w nich tezy i wyjaśnienia. Potrafi wyrażać swoje myśli bardzo płynnie, spontanicznie i precyzyjnie, subtelnie różniąc odcienie znaczeniowe nawet w bardziej złożonych wypowiedziach.

Jak wynika z badań ankietowych przeprowadzonych w 2005 roku przez Radę Europy, *ESOKJ* jest wykorzystywany w różnych kontekstach edukacyjnych (np. w kształceniu nauczycieli, tworzeniu podręczników i materiałów edukacyjnych, określaniu wymagań programowych), ale najbardziej przydatny i najczęściej wykorzystywany okazał się w zakresie testowania i certyfikacji umiejętności językowych. Rosnąca popularność tego dokumentu sprawiła, że coraz więcej instytucji jest zainteresowanych odniesieniem swoich egzaminów do *ESOKJ*, ale jednocześnie wraz z rosnącą popularnością odnoszenia egzaminów do *ESOKJ*, wzrosła potrzeba rzetelności procesu odnoszenia.

Najistotniejszym dokumentem wskazującym sposób dokonania właściwego odniesienia egzaminu do *ESOKJ* jest opublikowany w styczniu 2005 roku *Manual for Relating Language Examinations to the Common European Framework of Reference for Languages – Instrukcja odnoszenia egzaminów językowych do ESOKJ*. Wersja pilotażowa tego dokumentu była dostępna od roku 2004 i wiele instytucji egzaminacyjnych przystąpiło do projektu, którego celem było zweryfikowanie jakości i potencjalnych możliwości wykorzystania tego dokumentu (jedną z instytucji biorących udział w tym projekcie była Centralna Komisja Egzaminacyjna w Warszawie). Modelowy proces odnoszenia egzaminów przedstawiony w *Instrukcji* składa się z następujących etapów:

1. *Familiarisation* (familiaryzacja) – szkolenie polegające na zapoznaniu się uczestników badania ze skalami *ESOKJ*.
2. *Specification* (specyfikacja) – przedstawienie ogólnego opisu egzaminu, treści i rodzajów zadań oraz porównanie umiejętności sprawdzanych na egzaminie z umiejętnościami określonymi w *ESOKJ*.
3. *Standardisation training and benchmarking* (standaryzacja) – wypracowanie jednolitego rozumienia poziomów *ESOKJ* przez uczestników badania, określenie stopnia trudności zadań oraz przyporządkowanie do odpowiednich poziomów *ESOKJ* kryterialnie ocenionych przykładów ustnych i pisemnych wypowiedzi zdających, przygotowanie wystandaryzowanych wzorców dla poszczególnych poziomów *ESOKJ*.
4. *Standard setting* (ustalenie standardów) – ustalenie na podstawie wyników zdających standardów zaliczenia poszczególnych poziomów *ESOKJ*/ punktowych lub procentowych granic poszczególnych poziomów *ESOKJ*.
5. *Validation* (walidacja) – potwierdzenie przyjętych założeń metodami statystycznymi, wyciągnięcie odpowiednich wniosków na podstawie badania wyników egzaminu.

Oprócz *Instrukcji* na dzień dzisiejszy dostępnych jest wiele innych dokumentów i materiałów ułatwiających wykonanie takiego odniesienia i porządkujących tę trudną materię (np. przykładowe wypowiedzi ustne i pisemne ilustrujące poszczególne poziomy skali *ESOKJ*, przykładowe zadania sprawdzające rozumienie ze słuchu oraz rozumienie tekstu czytanego z odniesieniem do poszczególnych poziomów skali *ESOKJ*). Wiele z tych materiałów jest dostępnych na stronie *Europejskiego portfolio językowego* (http://www.coe.int/T/DG4/Portfolio/?L=E&M=/main_pages/illustrationse.html), które było jednym z pierwszych materiałów edukacyjnych opracowanych na podstawie *ESOKJ*.

2. Czy wiemy, co znaczy B1 i czy dla każdego znaczy to samo?

Ta bogata oferta materiałów pomocniczych wcale jednak nie oznacza, że odnoszenie egzaminów i innych materiałów edukacyjnych do ESOKJ jest sprawą prostą. Ponieważ ESOKJ ma być wspólną ramą dla różnorodnych kontekstów edukacyjnych i różnych języków, musi on być wystarczająco ogólny, aby ta różnorodność mogła funkcjonować, ale jednocześnie konieczne jest zapewnienie wysokiej jakości i wiarygodności takiego odniesienia, ponieważ tylko w ten sposób można będzie mówić o realnej porównywalności. Dotychczasowe doświadczenia nie są zbyt optymistyczne. Wiele instytucji edukacyjnych (np. komisje egzaminacyjne, wydawcy, szkoły językowe) wykorzystuje skalę ESOKJ i stara się wpisać w ten system swoje produkty, ale tylko nieliczne robią to w sposób zalecony przez autorów ESOKJ, tj. opisany w *Instrukcji*. Bardzo często odniesienie polega jedynie na porównaniu treści i umiejętności (specyfikacja), z pominięciem późniejszych etapów, czyli ustalenia standardów i empirycznej walidacji, a to właśnie one stanowią o wiarygodności przeprowadzonych badań.

Często wybierana jest prosta droga, która daje szybkie, ale niestety mało wiarygodne rezultaty, np. określenie poziomu na podstawie „intuicji”, porównanie treści jedynie ze skalą ogólną lub ogólne porównanie swojego produktu z innym produktem już odniesionym do ESOKJ. Przykładem produktów będących najczęściej punktem odniesienia są najbardziej popularne, uznawane międzynarodowo egzaminy językowe przeprowadzane np. przez British Council albo Goethe-Institut. Instytucje przeprowadzające te egzaminy w następujący sposób sytuują swoje egzaminy na ogólnej skali biegłości ESOKJ.

Poziom ESOKJ	Goethe-Institut i/ lub TELC exams	CIEP / Alliance française diplôme	Cambridge ESOL	IELTS	DELE (Diplomas de Español como Lengua Extranjera)
C2	Zentrale Oberstufenprüfung, Kleines Dt. Sprachdiplom	TCF C2 / DALF C2 / DHEF	CPE	IELTS 7.5	Superior
C1	Goethe-Zertifikat C1, Prüfung Wirtschaftsdeutsch, Zentrale Mittelstufenprüfung	TCF C1 / DALF C1 / DSLCF	CAE	IELTS 6.5	
B2	Goethe-Zertifikat B2, Zertifikat Deutsch für den Beruf	TCF B2 / DELF B2 / Diplôme de Langue	FCE	IELTS 5.5	Intermedio
B1	Zertifikat Deutsch	TCF B1 / DELF B1 / CEF2	PET	IELTS 4.0	Inicial
A2	Start Deutsch 2	TCF A2 / DELF A2 / CEF1	KET	IELTS 3.0	
A1	Start Deutsch 1	TCF A1 / DELF A1			Acceso

Jedną z głównych trudności jest brak instytucji przy Radzie Europy autoryzującej takie odniesienie. Brak takiej instytucji kontrolnej sprawia, że musimy opierać się na wynikach przedstawionych przez autorów, a nie zawsze wiemy, w jaki sposób wy-

niki te zostały ustalone. Niestety nawet w przypadku bardzo renomowanych ośrodków egzaminacyjnych środowiska naukowe mają często wątpliwości co do rzetelności przeprowadzonych przez te instytucje badań. Dlatego bardzo ważnym elementem rzetelnego wykonania odniesienia do *ESOKJ* jest upublicznienie pełnego raportu z przeprowadzonych badań. Przykładem instytucji, która zrealizowała odniesienie zgodnie z zaleceniami Rady Europy, jest *Trinity College*. Pełny raport jest dostępny na stronie internetowej (<http://www.trinitycollege.co.uk>).

Warto podkreślić, że proces odniesienia nakreślony w *Instrukcji* jest skomplikowany i wymaga badań przeprowadzanych metodami naukowymi, a rezultaty tych badań nie zawsze dają takie odpowiedzi, jakich oczekiwaliby zleceniodawcy lub też okazuje się, że przeprowadzenie takich szczegółowych badań nie jest po prostu możliwe w danym kontekście. Trudno więc oczekiwać w najbliższym czasie, że każde A2 lub B1 na zaświadczeniu lub świadectwie będzie znaczyć dokładnie to samo. Warto jednak podkreślić, że już samo myślenie o edukacji językowej tymi samymi kategoriami, jest niewątpliwie rezultatem upowszechnienia *ESOKJ* i bardzo istotną zmianą jakościową i dążeniem we właściwym kierunku.

3. ESOKJ a sprawa polska

Już w roku 2004, w ramach pilotażu *Instrukcji* Rady Europy, zostały rozpoczęte prace nad odniesieniem egzaminu maturalnego do *ESOKJ*. W ramach projektu realizowanego przez Centralną Komisję Egzaminacyjną we współpracy z prof. Hanną Komorowską zostały zrealizowane dwa etapy tego odniesienia, czyli familiaryzacja (zapoznanie się z *ESOKJ* i *Instrukcją*) oraz specyfikacja (porównanie treści, wymagań i zadań egzaminacyjnych ze skalami przedstawionymi w *ESOKJ*). W wyniku tych prac ustalono, że poziom egzaminu podstawowego to B1, poziom egzaminu rozszerzonego to B2, a poziom egzaminu dla klas dwujęzycznych to C1. Pełny raport został przesłany do Rady Europy. Pozostałe etapy odniesienia nie mogły być wówczas zrealizowane, ponieważ wymagają one przeprowadzenia egzaminu, przykładowych prac/wypowiedzi zdających i analizy wyników, a pierwsza sesja egzaminacyjna miała być przeprowadzona dopiero w maju 2005 roku.

W kolejnych latach nastąpiły liczne zmiany w zasadach przeprowadzania egzaminu (np. rozdzielenie poziomów, amnestia maturalna), które sprawiły, że wcześniejsze ustalenia przestały być w pełni aktualne, a przeprowadzenie badań statystycznych polegających m.in. na porównaniu wyników z kolejnych sesji egzaminacyjnych nie mogłoby być uznane za rzetelne. W związku z tym projekt został zawieszony.

Ta zmienność w zasadach przeprowadzania egzaminu jest jedną z głównych przeszkód na drodze do przeprowadzenia pełnego odniesienia. W chwili obecnej jesteśmy znów w sytuacji niezbyt sprzyjającej przeprowadzeniu takich badań. W roku 2010 przywrócona zostaje zasada przechodzenia przez poziom podstawowy, a jednocześnie w szkołach wdrażana jest nowa podstawa programowa, która prawdopodobnie spowoduje wprowadzenie kolejnych zmian w systemie egzaminów zewnętrznych (w gimnazjum w roku 2012, a w liceum w roku 2015). Jeżeli mówimy o wiarygodnym i rzetelnym odniesieniu egzaminów do *ESOKJ*, a w przypadku egzaminów zewnętrznych tylko o takim odniesieniu powinniśmy myśleć, to każda zmiana formu-

ły i treści egzaminacyjnych oznacza konieczność przeprowadzenia badań od początku lub przynajmniej ich aktualizacji. W tej sytuacji jedynym rozsądnym wyjściem jest wstrzymanie się z badaniami do momentu, w którym ukształtuje się stabilna formuła egzaminu.

Kolejnym problemem, z jakim trzeba będzie się zmierzyć, jeżeli zapis o poziomie *ESOKJ* miałyby znaleźć się na świadectwie, jest 30 proc. próg zaliczenia. Ustalenia z roku 2004 wskazują wprawdzie, że egzamin na poziomie podstawowym to poziom B1, a egzamin na poziomie rozszerzonym to B2, ale jest to określenie poziomu zadań, a nie umiejętności osób, które zdały egzamin. Przy 30 proc. progu zaliczenia osiągnięcie minimalnego wyniku na poziomie podstawowym nie jest równoznaczne z wykazaniem się umiejętnościami na poziomie B1. Konieczne jest więc ustalenie standardów zaliczenia poszczególnych poziomów. O poziomie umiejętności zdającego świadczy osiągnięty przez niego wynik i to właśnie ustalenie, jaki minimalny wynik na egzaminie maturalnym odpowiada poziomowi B1 (na poziomie podstawowym) lub B2 (na poziomie rozszerzonym) byłoby głównym celem na etapie ustalenia standardów i empirycznej walidacji. Dopiero po ustaleniu, jakie wartości procentowe (lub punktowe) odpowiadają jakiemu poziomowi w skali *ESOKJ* możliwe jest zapisanie ich na świadectwie, oczywiście pod warunkiem, że zostaną wprowadzone wcześniej odpowiednie przepisy prawne umożliwiające zapisywanie takiego wyniku na świadectwie maturalnym. Na dzień dzisiejszy jest to niezgodne z prawem.

Jaka jest więc szansa na to, że w kilkuletniej perspektywie takie odniesienie zostanie przeprowadzone? Nowa podstawa programowa (podobnie jak obecnie obowiązujące standardy wymagań egzaminacyjnych) została stworzona w oparciu o *ESOKJ* i odzwierciedla wprowadzony w tym dokumencie podział na 4 rodzaje działań językowych (recepcję, produkcję, interakcję i mediację) realizowanych w formie ustnej i pisemnej. Uwzględnione zostały także językowe kompetencje komunikacyjne (zwłaszcza kompetencja lingwistyczna), których odzwierciedleniem w nowej podstawie jest obszar I, czyli znajomość środków językowych.

Wprowadzenie nowej podstawy programowej będzie zapewne impulsem do przeanalizowania obecnej formuły egzaminów i wprowadzenia niezbędnych zmian. W przypadku języków obcych zmiany te mogłyby polegać m.in. na wprowadzeniu takich modyfikacji zadań egzaminacyjnych i kryteriów oceniania, które zapewnią większą korelację egzaminu ze skalami *ESOKJ*, a w rezultacie ułatwią profesjonalne odniesienie egzaminu w przyszłości.

Konieczne wydaje się powołanie zespołu, który zajmie się odniesieniem egzaminu do *ESOKJ* i ściśle współdziałanie tego zespołu z osobami odpowiedzialnymi za stworzenie nowej koncepcji egzaminów. W skład takiego zespołu powinni wejść eksperci działający w ramach systemu egzaminów zewnętrznych, statystycy oraz eksperci wewnętrzni posiadający doświadczenie w odnoszeniu egzaminów do *ESOKJ*. Kiedy już ten pierwszy krok zostanie zrobiony, czyli zostanie ustalona stabilna formuła egzaminu spójna z *ESOKJ* i zostanie powołany taki zespół, dużo łatwiej będzie określić perspektywę czasową przeprowadzenia takich badań. Oczywiście kluczowy będzie tutaj termin przeprowadzenia pierwszej sesji egzaminu w nowej formule, ponieważ dopiero wtedy możliwe będzie przeprowadzenie w kolejnych latach najważniejszej części badań, czyli ustalenie standardów dla poszczególnych poziomów.

W swoim wystąpieniu na konferencji w 2007 roku Francis Goullier zwrócił uwagę na istotę rzetelnego wykorzystywania *ESOKJ*. Fakt, że nie ma instytucji akredytacyjnej, która kontrolowałaby jakość poszczególnych projektów, wprowadza jego zdaniem poczucie wzajemnej odpowiedzialności, odpowiedzialności nie tylko w stosunku do Rady Europy jako autora tego dokumentu, ale przede wszystkim w stosunku do innych państw i instytucji polegających na wynikach przeprowadzonego odniesienia. Nie należy oczywiście oczekiwać, że na każdym szczeblu i w każdej instytucji odniesienie do *ESOKJ* będzie wykonywane w ten sam naukowy sposób, jednak w kontekście dokumentów uznawanych za międzynarodowe, a takim dokumentem jest świadectwo szkolne, ta dbałość o jakość jest kluczowa dla uzyskania wiarygodności i powinna być priorytetem, aby nasze A2 lub B2 było traktowane poważnie przez naszych partnerów i odbiorców naszego egzaminu.